

*Verdiyeva Ülvyyə Məhəmmədali qızı, müəllim,
Mingəçevir Dövlət Universiteti, dissertant,
Gəncə Dövlət Universiteti,
Email: pedaqoq1984@mail.ru*

İBTİDAİ SINIFLƏRDƏ “HƏYAT BİLGİSİ” FƏNNİ UŞAQLARIN İQTİSADI TƏRBİYƏSİNİN FORMALAŞDIRILMASI VASİTƏSİ KİMİ

Ərəb mənşəli “iqtisadiyyat” sözünün üç semantik tonu var. Birinci mənə “nicat”, ikinci mənə iqtisadi idarəetmə, üçüncü mənə isə cəmiyyət quruluşunun iqtisadiyyatıdır.

Uşaqlara iqtisadi tərbiyə kiçik yaşlarından öyrədilməlidir. İqtisadi təhsil uşağın maddi və mənəvi tələbatının məişətdə formalaşması və ödənilməsində, onun yaxşı övlad, vətənpərvər ruhda böyüməsində, cəmiyyət üçün yaxşı iqtisadçı-mütəxəssis yetişdirilməsində mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Uşağın iqtisadi tərbiyəsi ibtidai məktəb yaşından öyrədilməlidir. Məsələn, ana uşağı məktəbə aparanda ona çay verir, çörək verir və s. yemək almağa pul verir. O, uşağa pulu təyinatı üzrə xərcləməyi tapşırır. Və bəzən uşaq pulu təyinatı üzrə xərcləmir. Ya başqa bir şey alır, ya da pulu xərcləmədən evə gətirir.

Əgər uşaq pul xərcləyibsə, valideyn onun hərəkətlərinə biganə qalmamalıdır. Çünki bu, özbaşınalığa yol vermək kimi qiymətləndirilməlidir. Əgər uşaq pul yığıb evə gətirirsə, valideyn yenə də biganə qalmamalıdır. O, ilk növbədə saxlanmasının səbəbini soruşmalıdır. Məsələn, dəftər, qələm, məktəb ləvazimatları, paltarlar, kompüterlər və s. Valideyn bu məsələyə üç baxımdan yanaşmalıdır.

1. Uşaq niyə xilas etdi? Çünki lazımi xərclərə qənaət etmək uşağın sağlamlığına zərər verə bilər, vaxtında düzgün qidalanmamaq isə sağlamlığına ziyan vurur.

2. Qənaət məqbul sayılırsa, məktəb ləvazimatlarına xərcləmək zövqlü sayıla bilərsə, bu, uşağın elmə, təhsilə marağından xəbər verir.

3. Qənaət kompüterlərin, velosipedlərin və digər nisbətən bahalı əşyaların alınmasına yönəldilirsə, valideyn onu bundan çəkindirməlidir. Çünki ibtidai sinif şagirdinin belə məqsədlər üçün vəsait toplaması ailə üçün zəruri maddi dəstək sayılır. Uşağın beynindəki məqsəd indiki hədəflə əvəz olunsə, daha yaxşı olar.

Kiçik şagirdlər böyüdükcə onların şüuru və təfəkkürü də böyüyür. Maddi və mənəvi ehtiyacların dəyərinin yetkinləşdikcə artacağına inanmayanlar xərclərini maliyyə imkanlarına uyğun planlaşdırmağa məcbur olurlar.

Maddi və mənəvi ehtiyaclarının dəyərinin böyüdükcə artacağını düşünən ibtidai sinif şagirdi xərclərini maddi imkanlarına uyğun planlaşdırmaq məcburiyyətində qalır.

İbtidai məktəbdə “Həyat bilgisi” dərslərində uşaqlara verilən iqtisadi təhsil təkcə uşağın maddi və mənəvi ehtiyaclarını, ailə büdcəsi ilə bağlı məsələləri deyil, həm də ölkənin makroiqtisadi mühitinə və iqtisadi dəyərlərinə təsir edən təhsil komponentlərini formalaşdırır.

İbtidai siniflərin 1-ci sinfinin həyat bilikləri dərslərinin dövlət bölməsində “Pul” və “Büdcəni qoruyun”, II sinifdə hüquq fənni üzrə “Pul”, “Büdcə” və “Ailə büdcəsi”, 3-cü sinifdə “Dəyərlər bölməsi”, 4-cü sinifdə “Dövlətimiz, hüquq və öhdəliklərimiz” bölməsində uşaqlarda kiçik yaşlardan iqtisadi tərbiyənin formalaşmasında mühüm rol

oynayır.

Məsələn, ibtidai sinif “Həyat bilgisi” dərslisinin iqtisadiyyat mövzuları əmək haqqı ilə uşaqlarda vətənpərvərlik hisslərinin formalaşmasına yönəlib. İqtisadi təhsilin vəzifələrini aşağıdakı kimi sistemləşdirmək olar:

- ibtidai sinif şagirdlərində iqtisadi şüurun formalaşmasına nail olmaq;
- şagirdlərin iqtisadi təhsili ilə bağlı bilik, bacarıq və vərdislər;
- vərdisləri inkişaf etdirin;
- tədris prosesində məktəblilərin qənaətcilliyi və praktiki məsələlərə dair məlumatların verilməsi nəzəriyyəsi;
- tələbələrə sahibkarlıq ruhunun aşılması;
- sahibkarlıq fəaliyyəti sahələri haqqında məktəblilər üçün ən vacib məlumatların verilməsi;
- tələbələr arasında biznes mədəniyyətini formalaşdırmaq.

Ümumtəhsil məktəblərində iqtisadi təhsilin iki əsas istiqaməti var:

- birincisi, fənlərin tədrisi vasitəsilə;
- ikincisi, dərşdənkənar tədbirlər vasitəsilə.

İbtidai sinifdə həyat biliklərini öyrədkən şagirdlərin iqtisadi tərbiyəsini inkişaf etdirmək də əsas şərtədir. Hazırda bazar iqtisadiyyatına keçidlə əlaqədar əhalinin iqtisadi fəallığı xeyli yüksəlir. Belə bir şəraitdə gənc nəslin təsərrüfat fəaliyyətinə hazırlanması, iqtisadi təhsil və tərbiyənin gücləndirilməsi vacibədir.

İqtisadi təhsil gənc nəslin işgüzarlıq, qənaətcillik ruhunda formalaşdırılması və təsərrüfat fəaliyyətinə hazırlanması məqsədi ilə həyata keçirilən mürəkkəb təsirlər sistemidir. İqtisadi təhsil qarşısında aşağıdakı vəzifələr durur:

- gənc nəsilə iqtisadiyyat, onun cəmiyyətdə rolu, sahibkarlıq, iqtisadi tərəkəür haqqında təsəvvürlər formalaşdırmaq;
- gənc nəslə iqtisadi fəaliyyətə psixoloji və praktiki cəhətdən hazırlamaq;
- uşaq və gəncləri ictimai əmlakə, məktəb avadanlıqlarına, suya, enerjiyə, çorəyə qənaətcil münasibətdə tərbiyə etmək;
- israfçılığa, yanlış idarəetməyə, əməyə və əmək məhsullarına laqeyd münasibətə, məsuliyyətsizliyə dözümsüzlük tərbiyə etmək.

Məişət bacarıq və vərdislərinə əməyin planlaşdırılması (əmək əməliyyatları sistemi, işin mərhələləri, icra üsulları, işin təhlili və qiymətləndirilməsi) və təşkilatçılıq bacarıqları (iş yerinin təşkili, səmərəli əmək üsul və üsullarının tətbiqi, öz işinə nəzarət) daxildir. Habelə iqtisadi tərkişləşdirmə bacarıqları (materiallara qənaət, alət və avadanlıqlardan səmərəli istifadə, əmək texnologiyasının tərkişləşdirilməsi, səmərələşdirci təkliflərin verilməsi və s.). Bundan əlavə, tələbələr ölçmə, hesablama və qrafika bacarıqlarını mənimsəməlidirlər.

İqtisadi təhsil və tərbiyə sahəsində aparılan işlər sinifdənkənar işlərlə gücləndirilir və dərinləşdirilir. Məktəblilərin təsərrüfat münasibətlərinə cəlb edilməsi, onların təsərrüfat məsələlərinin praktiki həllinə ictimai faydalı və məhsuldar əməyə cəlb edilməsi mühüm şərtədir.

İqtisadi tərbiyənin məqsədi üçün məktəblilərin əmək və təsərrüfat fəaliyyətini təşkil etmək, onlara planlaşdırma, təsərrüfat hesablama, uçot, təhlil və qiymətləndirmə proseslərini öyrətmək lazımdır. Məktəblilərin təsərrüfat fəaliyyətinə praktiki istiqamət vermək, onu real iqtisadi proseslərə yaxınlaşdırmaq vacibədir.

İqtisadi baxımdan mütəmadi olaraq reydlərin və ibtidai sinif şagirdlərinə aylıq səfərlərin təşkili, məktəb əmlakına, elektrik enerjisinə və suya qənaət vəziyyətinin öyrənilməsi, reydlərin nəticələrinin komanda şəklində müzakirəsi vacibdir. Məktəb, ailə və cəmiyyətin birgə fəaliyyətinin təşkili, həm də iqtisadi təhlil və tərbiyənin mühüm şərtidir.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat:

1. Krivshenko L.P. Pedaqogika. Moskva: Prospekt, 2013, 488 s.
2. Maksimova T.N. "Ətrafdakı dünya üçün iş proqramı. 2-ci sinif. Moskva: 2014, 48 s.
3. Metlov Ş.A. Musiqi uşaqlar üçün. Moskva: Təhsil, 1985, 144 s.
4. Pleshakova A.A. Dünya. 2-ci sinif: dərslikdən dərslərin texnoloji xəritələri. Moskva: Müəllim, 2021.
5. Smirnov V.İ. Ümumi pedaqogika: Dərslik. Moskva: Loqos, 2003, 304 s.
6. Skatkin M.N. Tədris prosesinin təkmilləşdirilməsi. Moskva, "Pedaqogika" 1971.
7. Fedotova O.N., Trafimova G.V., Trafimova S.A. Ətrafdakı dünya. 2-ci sinif: TMC-nin "Perspektivli ibtidai məktəb" dərsliyinə uyğun dərslər sistemi. Moskva: Uchitel, 2018, 313 s.
8. Vəliyeva S.T. Gənc şagirdlərdə təbiətə həssas və diqqətli münasibətin formalaşması üçün ümumi pedaqoji prinsiplər. Bakı: Pedaqogika jurnalı, 2019 No 2, 209 s.
9. Hüseynzadə R.L., Əzizova Z.M., Qumbətov S.A., Verdiyeva U.M. Pedaqogika. Dərs kitabı. Bakı: Mütercim, 2021, 488 s.
10. Sadıqov F.B. Ümumi pedaqogika. Dərslik. Bakı: Maarif, 2018, 850 s.